

DOKTORI DISSZERTÁCIÓ

TÉZISEK

CONTEMPORARY DRAMATURGICAL PROCESSES

TRENCSÉNYI KATALIN

2013

Eötvös Loránd Tudományegyetem

Bölcsészettudományi Kar

DOKTORI DISSZERTÁCIÓ TÉZISEI

(magyar nyelven)

Trencsényi Katalin

CONTEMPORARY DRAMATURGICAL PROCESSES

Filozófiatudományi Doktori Iskola

Prof. Dr. Boros Gábor

Esztétika Program

Dr. Radnóti Sándor DSc

A bizottság tagjai és tudományos fokozatuk:

Elnök: Dr. Bacsó Béla DSc, egyetemi tanár

Hivatalosan felkért bírálók: Dr. Darida Veronika PhD, egyetemi adjunktus

Dr. Jákfalvi Magdolna PhD habil, egyetemi tanár

A bizottság további tagjai: Dr. Máthé Andrea PhD, egyetemi adjunktus, a bizottság titkára

Dr. Radnóti Sándor DSc, egyetemi tanár

Dr. Somlyó Bálint PhD

Témavezető: †Dr. Fodor Géza DSc

Upor László DLA

London – Budapest 2013

“...elengedhetetlen, hogy mi, akik a terepen dolgozunk, folyamatosan lejegyezzük a munkamódszereket, még hozzá olyan komolyan és pontosan, amennyire csak lehet – mintha a szakma jövője függene ettől...”
(Geoff Proehl)

2007-ben, néhai mesterem és tanárom, Fodor Géza bátorítására és segédletével ambiciózus kutatási projektbe fogtam: az volt a célom, hogy feltérképezsem a dramaturgi szakma munkamódszereit. A kutatásomat két dolog ösztönözte: egyrészt a hasonló típusú munkák hiánya (míg rendezőknek, drámaíróknak, színészeknek számos kézikönyv készült, a gyakorló dramaturgnak 2007-ben nem létezett a szakma gyakorlati fogásait összegző, leíró szakkönyv). Másrészt viszont akkorra már kis híján egy évtizede éltem és dolgoztam az Egyesült Királyságban, ahol (a dramaturgi szakma viszonylagos újszerűsége miatt) élénk és izgalmas vita zajlott a szakmáról. Az 1990-es évek óta fokozatosan élénkülő diskurzust két könyv megjelenése lendítette fel: Mary Luckhurst könyve, *Dramaturgy: a Revolution in Theatre* (Cambridge: Cambridge University Press, 2006) valamint Cathy Turner and Synne K. Behrnt által jegyzett *Dramaturgy and Performance* (Basingstoke: Palgrave MacMillan, 2008).

Anglia azért is számított izgalmas terepnek, mert ez -a dramaturg mibenlétéről és színházi funkciójáról felélénkülő diskurzus- egy olyan táguló színházi univerzumban zajlott, amely éppen az idő tájt igyekezett új fogalmakat és paradigmákat (posztdramatikus színház – Lehmann, új dramaturgia – Van Kerkhoven stb.) magába foglalni, amelyek így tehát a dramaturg munkájáról és szerepéről szóló vitát is új alapokra helyezték.

Mint Londonban élő és tevékenykedő dramaturgnak, szinte magától adódott tehát, hogy a szakmámat, és a dramaturg munkáját a gyakorló brit szakmabeli munkája felől térképezem fel.

A terepet, a dramaturg lehetséges munkaterületét, három kategóriára bontottam: intézményes dramaturgia (kurátori munka), produkciós dramaturgia (próbatermi munka) és új dramaturgia (tánc, cirkusz, performance art stb.). Mindegyik területről listát készítettem a szakma legkiválóbb, reprezentatív angolszász képviselőiről, és közülük, akit csak sikerült, meginterjúvoltam. E lista mellé (ellenpontosásképpen) kiemelkedő kontinentális európai szakemberek listája (és interjúja) készült.

2007 és 2013 között ötven 45-120 perces interjút/beszélgetést készítettem válogatott szakemberekkel. Mindegyik interjú egy konkrét színházi munkát járt körül, és azon belül is a dramaturg munkájára és szerepére fókuszált. Az így elkészült interjúkat elemeztem, összevettem, és igyekeztem megfigyelni, hogy milyen esetleges közös dinamikákat mutatnak, milyen, az egyes eseteken túlmutató, tanulsággal szolgálhatnak egy gyakorló dramaturg számára.

Ugyanakkor, munkám során arra különösen ügyeltem, hogy ezek a megfigyelések, munkamódszer leírások soha ne legyenek előírások, bemerevedett szabályok. Ha számomra van valami izgalmas és érdekes a munkámban, az pontosan a dramaturgi

munka dinamikusan változó, megismételhetetlen jellege. Kutatásom tehát az egyéni esettanulmányok és a merev szabályrendszerek közötti középutat igyekezett megtalálni.

Disszertációmban a három terület közül kizárólag az intézményes dramaturgiával foglalkozom; a teljes (a produkciós dramaturgiát, és új dramaturgiát is felölelő) munka 2014-ben, a Methuen Drama gondozásában jelenik meg *Dramaturgy in the Making* címmel.

Jelen disszertációmban (a feldolgozott szakirodalom mellett) az általam készített ötvenből az alábbi kutatási interjúimra támaszkodom: Van Badham (dramaturg, Finborough Theatre, London, 2010–11), Penny Black (műfordító, London), Robert Blacker (fesztivál dramaturg, Stratford Festival, Stratford, Canada, 2004–12), Sebastian Born (dramaturg, National Theatre, London), Elizabeth Bourget (dramaturg, Centre des Auteurs Dramatiques Montreal, Canada), Jack Bradley (irodalmi munkatárs, Sonia Friedman Productions, London), Christopher Campbell (dramaturg, Royal Court Theatre, London), Tim Carroll (rendező, Factory Theatre, London), Elyse Dodgson (nemzetközi kapcsolatok igazgatója, Royal Court Theatre, London), Fodor Géza (†), (dramaturg, kritikus, egyetemi tanár), Nicholas Hytner, (művészeti igazgató, National Theatre, London), Kárpáti Péter (drámaíró, dramaturg, Budapest), Maureen Labonté (igazgató, Banff Playwrights' Colony, Banff, Kanada, 2008–13), Brian Quirt (művészeti igazgató, Nightswimming, Toronto, Kanada), Radnai Annamária (dramaturg, Katona József Színház, Budapest), Radnóti Zsuzsa (dramaturg, Vígszínház, Budapest), Roxana Silbert (művészeti igazgató, Paines Plough Theatre Company, London, 2005–9), Bernd Stegemann (dramaturg, Schaubühne, Berlin), Hildegard De Vuyst (dramaturg, KVS, Brüsszel), Bob White (kortárs drámákért felelős igazgató, Stratford Festival, Stratford, Kanada), Jenny Worton (művészeti munkatárs, Almeida Theatre, London), Maja Zade (dramaturg, Schaubühne, Berlin).

Disszertációm öt fejezetre tagolódik. Az első fejezet a dramaturgi szakma kialakulásával foglalkozik; a nemzeti színházak létrejöttét, valamint a három „első” dramaturg (G.E. Lessing, Hamburgi Nemzeti Színház, Hamburg; John Corbin, New Theatre, New York; és Kenneth Tynan, National Theatre, London) munkáját veszi szemügyre. A fejezet legfontosabb tétele az, amely a dramaturgi szakmát a német vagy polgári típusú nemzeti színházi modellből, illetve a polgári dráma megszületéséből vezeti le, és magyarázza. A fejezet továbbá kimutatja, hogy a dramaturgi munka a kezdetektől fogva a kortárs dráma létrehozásának serkentésével foglalkozott; a literary manager és a dramaturg munkája között a szakma eredetét tekintve nincsen különbség.

A második fejezet az intézményes dramaturg kurátori munkáját veszi górcső alá, és kimutatja, hogy a múzeumi kurátorok és a dramaturgok munkája között számos fontos párhuzam állapítható meg – a terület további kutatásra érdemes; fontos hozadéka lehetne mindkét szakma számára.

A harmadik fejezet két külön fordítási paradigmát képviselő esettanulmányon keresztül (Royal Court Theatre, National Theatre) a dramaturg munkáját szemlélteti abban az esetben, amikor műfordítás kerül színpadra, és kimutatja, hogy a munkafolyamat egyes fázisaiban milyen szerepet tölt be a dramaturg. Mindkét esettanulmány esetében erős moderátori szerep volt megfigyelhető.

A negyedik fejezet jelképes tisztelgés a színpadi adaptációnak – a téma nagyobb és komplexebb annál, hogy egy fejezetben tárgyalható legyen. Két esettanulmányt választottam inkább (a Tim Carroll rendezte *Sirályt*, [Factory Theatre, London], és a Jurij Kordonszkij rendezte *Apátlanság* c. előadást, [Örkény Színház, Budapest]), amely egy-egy Csehov klasszikushoz a szokásosnál eltérőbb módon nyúlt, és ahol nagyon különleges és erőteljes dramaturgia volt kimutatható. Mindkét előadás dramaturgiája egy perspektíva helyett többszörös perspektívát használt. Az esettanulmányok az ezt létrehozó dramaturgi munkát taglalják. A fejezet a fordításról és a kortárs dráma ösztönzéséről szóló fejezetek között talált helyet – mivel a két esettanulmányban ismertetett dramaturgi munka ide is és oda is kapcsolódik.

Az ötödik fejezet öt esettanulmány (*Nightswimming*, Toronto; Finborough Theatre, London; *Paines Plough*, London; *Sundance Institute Theater Lab*, Utah; és *Banff Playwrights Colony*, Banff) segítségével mutatja be a kortárs drámák ösztönzését, a folyamat különböző fázisaiban (kezdő, illetve tapasztalt drámaíróval való munka; létező szövegváltozat, illetve mindössze egy ötlet-e a kiindulópont; próbatermi műhelyben vagy alkotói házi környezet keretében folyik-e a munka), és azt próbálja kimutatni, melyik fázisban, milyen típusú dramaturgi szerep figyelhető meg.

Az összegzésben a dramaturgi szerep viszonyként való meghatározására (két szakember közötti kétirányú párbeszéd kapcsolat), és a munka dinamikus és organikus jellegére igyekszem rámutatni. Disszertációm végén Penny Black műfordítóval készült interjúm szerkesztett változatát közlöm acélból, hogy bemutassam, milyen típusúak voltak az interjúim, hogyan jártunk az interjúalanyommal egy-egy témát körbe.

Publikációim a témában

A sokféleség jegyében. Interjú Nicholas Hytnerrel, a londoni National Theatre igazgatójával, *Színház*, 2013/9, pp.32–35.

‘Reviews: The Process of Dramaturgy... and Toward a Dramaturgical Sensibility...’, *Journal of Adaptation in Film and Performance*, 4:3, 2011, pp.328-331.

‘When the Angels Danced with a Dramaturg: Two Case Studies from the Company of Angels, London’, *Society of Dance History Scholars, 2011 conference proceedings* (www.sdhs.org), pp.241-248.

‘Labours of Love: Interview with Penny Black on translation for the stage by Katalin Trencsényi’, *Journal of Adaptation in Film and Performance*, 4:2, pp.189-200.

Szimbiózisban. A próbatermi dramaturg munkájáról =*Critikai Lapok*, 2011/1, pp.17-25.

„...aprólékos, csöndes előadások”. Beszélgetés Fodor Gézával =*Holmi*, 2009. március, pp.305-317.

Előkészületben:

Katalin Trencsényi – Bernadette Cochrane (szerk.), *New Dramaturgy : International Perspectives on Theory and Practice*. London : Methuen Drama, 2014.

A view from the bridge. The dramaturg’s role when working on a play in translation in: *The Routledge Companion to Dramaturgy*, szerk. Magda Romanska, London : Routledge, 2014

Dramaturgy in the Making, Contemporary dramaturgical practices. London : Methuen, 2014.